

Magyar Irodalmi Hírlevél

Magyar irodalom csak egy van, de ez olyan hatalmas kincset ér, hogy mindenkit gazdaggá tehet, aki e tiszta forrásból frissíti fel lelkét és elméjét!

F.M.

2009 Április

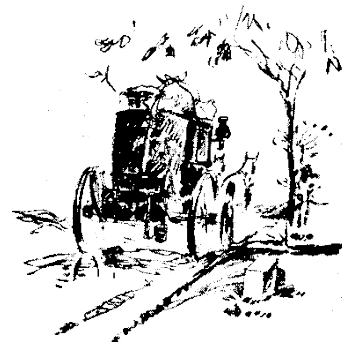
huszonkilencedik megjelenés

NYÁRI FÉNY

Ha egy napon megjelenének a régi fürdővendégek a magyar fürdőkön, akik évtizedekig, néha egy emberéletig jártak ide nyár elején! Egy alkonyattal megérkezne a delizsánc, és múlt századbeli, fehérnadrágos gavallérok, batyus vándorszínészek, utazgató költők ereszkednének le a kocsiból a fürdőház előtt; vikleres asszonyságok, fejkötőben vagy kis kalapkában, férjhez-menendő hajadonok és kerek szemű gyermekek érkeznének meg a múltból, akik itt nyaranta boldogan és vidáman tanyáztak, fürödtek és regényeket szöttek! - Nemigen ismernék meg régi helyeiket az egykori fürdővendégek, új embereket találnának, akiket azelőtt senki sem látott, más hangok hallatszanak a fák alatt, még a hangások is kicserélődtek. A magyar fürdők a háború alatti nyarakon olyant változtak, amilyent száz esztendő alatt sem.

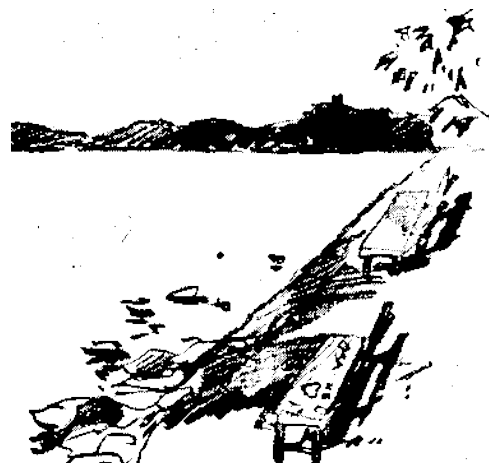
Az Anna-bál deli táncosai messzi temetőben fekszenek, miután harcosok lettek hosszú, békés évtizedek után, és a táncosnők gavallérok hiányában otthon maradtanak. A tó és az erdő, egy pár régi épület, a csizmahúzó és az evőeszköz talán nem változott, de az ebédre és a vacsorára - a régi magyar bőségre és olcsóságra már nem lehet többé ráismerni. A kis tanítónő, aki megtakarított forintocskáiból néhány hetet énekelve töltött a kárpáti kies fürdőhelyen, a hivatalnok, aki boldogan várta a balatoni nyarat, a turista, aki takarékoságból és egészségi szempontból gyalogszerrel kóborolt a hegyek között, a nyári vakációját élvező tanár, diák, akit "szupplikáns"-nak is hívtak: a régi magyar nyár figurái végleg elvonultak az emlékezésbe és az anekdotákba. A napsugár hevesebb, mint valaha, de csak a nagyon kiválasztottak engedhetik meg maguknak a nyári feredőzést, amelyhez valamikor elég volt száz forint a mellényzsebben.

Tehát jön a delizsánc, a furmányos szekér, a falusi bricska és hozza visszafelé a múlt időkből a régi, furcsa vendégeket, széles csizmaszárú öregurakat, akik együtt töltötték itt a nyarat az emeletmagasságba nőtt tölgyekkel; ahány karikája volt a fának, annyi esztendeje látogatják vala a fürdőhelyet; szüzdohányt, otthoni bort, kisüstönfőttet, esetleg szalonnát hoznak magukkal, mert az idegenben sem akarnak nélkülözni. A furmányos szekeren a tekintetes asszony egy kamrára való elemőzsiát hoz magával, drágalátos befőtteket, hideg és füstölt peccenyéket, kenyérnek való lánglisztet. A kényesebb menyecske magával hozta az ágyneműjét, mosdóját, fürdőkádját; a vénkisasszony macskáját és madarát. Egy-egy régi fürdői fogadóban nemegyszer kakas kukorékolta hajnalban, amelyet messzi földről hozott magával a fürdővendég, mert az órák nem mindig megbízhatók.

Parád, Füred, Palics, Bikszád, Sóstó: a régi magyarországbeli fürdőhelyek, ahol boldog, gondtalan nyarat töltöttek eleink, korántsem arravaló helyek voltak, hogy ott fogadós, kellner vagy bárki meggazdagodjék a vendégek pénzén. Bár kártyánál, cigánynál, majálisnál mélyen benyúlt a bugyellárisába a fürdővendég: általában takarékoság jellemezte az életmódot. Jaj lett volna annak a fogadósnak, aki emelni merte volna a rostélyos árát negyven krajcárról, de perbe fogják azt is, aki nem dúsan és bőven főzet vala a messzi földről idegenbe került magyaroknak. Lisznyai Tóth Kálmán, Náray Iván, Bartók Lajos, Komócsy József, akik majdnem egy csapáson jártak a vándorszínészekkel, tárt karokkal fogadtatnak mindenütt a nyári unalomban. A poétázgató ember bízvást elindulhatott utazási tőke nélkül a régi Magyarországon. A honfiak és honleányok diadalkapukat állítottak. A női szívek fennen dobogtak. A jókedvű urak összegyűltek a környékről. Az öregasszonyok nyomban Petőfivel álmodtak, ha egy vándorköltő ment keresztül a falun.

Már régen nem járnak postakocsik, és íme, a feredőző közönség ismét úgy utazik, mint nagyanyánk korában. Elemőzsiával megrakodva indul el otthonából az útra, mert az útszéli fogadók, korcsmák, csárdák olyan üresen ásítanak, mintha tatárjárás utáni időt mutatna a kalendárium. Liszteszákok, oldalosok, zsírosbödönök, nyugalomba vonult pincetokok, cselédkenyerek, tejespalackok, savanyúvizek, evőeszközök, esetleg egy tojótúró s egyéb baromfi utaznak a gőzvasúton, amelynek ablakából néhány év előtt gúnyosan mosolyogtunk a régi szokásokhoz ragaszkodó, maradi falusiakon, akik a töltés mellett szekereztek. Császárhúst, füstölt kolbászt, kávé, teát cipelnek a gavallérok, akik hölgyük meglátogatására máskor egy szál virággal vágtak neki az útnak.

Vajon él-e még a szerelem e bús időkben, amelynél zordabbakról még nem álmódott költő?

Csókolóznak még a régi padokon, amelyekbe szívek és betűk vannak vésvé? Miről susognak holdfényben a platánok, és mit mormog a tó éjfél felé?

Bakkecske módjára mekeg az epekedés az elmúlt ifjúság, a régi szép idők után. Úgy látszik, hogy már nem is lesznek Magyarországon többé boldog emberek.

(1918)

Krúdy Gyula

FOGARAS

A hagyomány szerint Apor László vajda építette Fogaras várát 1299-ben. Ugyanaz az Apor, akinek a lányába beleszeretett Ottó magyar király. A vén Apor odacsalogatta koronástul, aztán elfogatta, bezáratta a várába, a koronát pedig ott tartotta magánál.

Mozgalmas történelmi események fűződnek ez ódon, sajtóságosan síma falakhoz.

Főlelevenül a mult, amint ide belép az ember. Íme a nagy terem, ahol annyi nevezetes országgyűlés folyt le. Amott, abban a szögletszobában feküdt a ravatalon I. Apaffy Mihály 1690. április 15-én. A kápolna is ép még. Ide jártak imádkozni Erdély fejedelemasszonyai. (Mert e vár sok ideig volt a fejedelemnők tulajdona.)

Északkeleti részén vannak a földalatti börtönök. Sok úri lakó volt ezekben is. Itt senyvedt Haller János, Cserey János, a makacs Béli Pál. Fényes és szomorú képek tolódnak egymásra.

De Fogaras, pusztán, mint épület, történelmi érdekessége nélkül is, méltán lekötheti a magyarok figyelmét, mert ősvárainak egyik legszebb példánya.

Hosszú, főszedhető híd vezet a várba a víztartón át. A vár fala négyszögletben tornyosul köröskörül. Minden szögleten egy bástya, hat ágyúra való. Építhette Apor eredetileg, de a többi gazdák is toldották, újjították. Látszanak a falakon a Báthoryak sárkányfogai, imitt-amott a Bethlen Gábor hatyúúi.

A szép Fogaras várával egy nagy uradalom is járt, a "Fogaras földé"; valóságos hercegség. A XVI. században a Nádasdyak kezén találjuk, akik Fogarasföld örökös urainak címezték magukat. Nádasdy Annának keze révén jutott a vár Majláth István birtokába.

Nyugtalan lelkű ember volt Majláth István. Zápolya őt és Balassa Imrét nevezte ki Erdély vajdáivá, de rövid időre rá Ferdinándhoz csaptak át.

Zápolya most sereget küldött ellenük s ostromolni kezdte Fogaras várát Török Bálint. A vár erős volt, Majláth nevetve hányt fittyet az ötezer ostromlónak. Szégyenszemre vissza kellett vonulnia a királyi seregnek.

Zápolya most országgyűlést tartott Tordán, megidézttette a pártos vajdákat s minthogy nem jelentek meg védekezni, hűtlenségi pört akasztott a nyakukba.

Balassa megijedt. Kegyelmet kért. Meg is kapta. Majláth ellenben ezt üzenté dacosan:

- Tessék, mérkőzzünk össze! (s behúzódott erős várába).

Zápolya dühbe jött s nyomban megindult Budáról nagy sereggel Fogaras alá, hogy majd megtaníttja ő Majláthot! Azonban meghalt útközben Szászsebesen, 1540. július 21-én. Majláthnak csakugyan szerencséje volt, hát mindegyre merészebb lett és nagyravágyóbb. Maga hirdett most már tartománygyűlést Segesvárra s ott ismét fölveték Balassával a "vajda" címet. "Özvegyasszonnyal, gyerekekkel kikezdeni nem nagy virtus."

Hanem az özvegy királynénak jó pártfogója akadt: a szultán, aki nyomban leküldte Erdélybe a nikápolyi basát, Bala bégét, az izgága főúr ellen. Majláth ismét behúzódott az ő "Fa-garasába". (*Egy fogaras*, amely többet ér az ország összes rézgarasánál.)

Az ostromot megkezdte Bala bég, de csakhamar belátta, hogy gyenge seregével s fogyatékos ostromszereivel nem tudja bevenni a várat. Nem csüggedett azért, ügyes észjárású ember volt. Valahol kerített magának egy fickót, aki azelőtt bent a várban szolgált Majláthnál és ajánlkozott neki, hogy jó pénzért hasznos fölvilágosításokat ad. Som Ferencnek hitták az illetőt.

Som uram roppant csodálkozott, hogy Bala bég mindenről kérdezte a világon, csak a vár berendezéséről, erejéről, az őrségről nem. Mert Som uram sok várban, sok hadi kalandban megfordult és szakember volt az árulásokban. Bala bég minduntalan Majláth István uramról tudakozódott s úglátszott, pompásan mulat annak a bolondságain, apró-cseprő cselekedetein. Jóképű ember-e? Szeret-e csinosan öltözködni? Vannak-e furcsaságai? Gógös-e a magatartása?

Som uram sokat tudott róla beszélni, de egyszer mégis kikottyantotta:

- De hát mire való mindez néked, kegyelmes Bala basa? Ne beszéljek inkább a várról?

- Nem szükséges, édes fiam. Szó, ami szó, neked bizalmasan megmondom, Majláth István uramat én szeretném megtenni erdélyi fejedelemnek.

Egyéb sem kellett Som uramnak. Jól sejtette Bala bég, hogy ezzel a hírrel nyomban a várba megy, mivelhogy kétkulacos ember ő kegyelme; de éppen ilyen kellett most neki. Somot csakugyan beeresztették a várba (lehet, hogy éppen odatartozó volt) s elmondotta Majláthnak a basa megjegyzését. Ezzel aztán olyan szűt eresztett be a hiú főúr fejébe, amely ott erősen kezdett rágesálni s mikor az ostromló basa követet küldött hozzá, hogy szeretne vele négyszemközt beszélni, Majláth megindította az alkudozást e találkozás tárgyában.

"Kész vagyok elmenni" - üzenté Majláth - "de mivel biztosítasz, hogy nem vagy rossz szándékban?"

"Kezeseket küldök be, - üzenté vissza Bala bég - négy török főtisztet, köztük az édes testvéremet, Hasszán béget."

"A kezesek nem elég, - folyt tovább az alkudozás - hanem esküt is tégy, hogy bántódásom nem lésson."

Bala bég megesküdütt ünnepélyesen az alkoránra tett két ujjal, a Majláth két követe, Horváth Péter és Boér György előtt:

- Esküszöm Allahra és Mohamedre, az ő szent szakállára, hogy én Majláth Istvánt, míg ez a nap az égen jár, egy ujjal sem bántom.

Nem volt már semmi kétség. Július 22-én elhagyta a várat Majláth. A hídon ott várta a négy kezes, aranyos ruhákban, drága kócsagos turbánokban. Mikor Majláth kijött a kapun, azok egyenként belépkedtek rajta. A kapu becsapódott utánuk.

Majláth gyors léptekkel sietett az ostromló táborba, a vezéri sátor felé; teli tüdővel szívta a friss reggeli levegőt. Mert még korán volt. A nap csak az imént kelt föl a hegyek mögöl s üdítő fényt lövellt szét, nem lankasztó forróságot; a vezéri sátort előntötte olvasztott arannyal, ragyogott, villogott a kopják hegyén. Bala bég eleibe jött messziről s megölelte, megcsókolta, úgy vezette be a sátorába. Egész nap etették, itatták nagy fejedelmi bőkezűséggel, a basa bókokkal és szép szóval tartotta, s valahányszor közbeszólt Majláth, hogy "térjünk a tárgyra, mert vissza szeretnék menni", a basa elszomorodott, hogy olyan rosszul érzi magát nála, és mindig az lett a megállapodás, hogy elég hosszú a nap, majd ráérünk a dolgunkat megbeszélni, - hiszen nem sokból áll az.

Pedig bíz az elég sokból állt, mert mihelyt a nap lealkonyodott, belépett a sátorba két csausz, és lefögván Majláth István uramat, kezdték kedélyesen megkötozni.

- Hát ez az esküd? - ordította dühösen a vajda.

Bala bég egykedvűen fonta át kezeit mellén.

- Arra esküdtem édes fiam, hogy addig nem lesz bántódásod, *míg ez a nap az égen jár*, - de nem kötelez immár semmi, mivelhogy a nap lealkonyodott; győződj meg róla magad is, édes fiam, ha majd kivisznek innen, mert nem szeretném, ha a jellememben kételkednél.

- Hát a kezesek? - hörögte Majláth.

- Azok bizony egyszerű janicsárok, akikért nem érdemes búsulni.

Így jutott fogságba Majláth István, ott is halt meg Konstantinápolyban a börtönben.

* * *

Két évtized múlva egy másik Majláth István támadt Békés Gáspárban, egy lugosvidéki köznemesben, akibe sok nagyravágyás és erős kalandortermészet szorult.

Békés bejött Erdélybe, ahol nagyon megkedvelte a fejedelem. Ekkor föltette magában: "Ez a Fogaras enyém lesz egykor". Majláth István fia, Majláth Gábor ült akkor benne.

Békés megkönyékezte, elhitette a jámborral, hogy előbb-utóbb elfogják, mert atyja bűnében részesnek hiszik; legjobb lenne, ha eladná az uradalmát s kimenekülne külföldre.

A gyámoltalan Gábor szót fogadott, harmincezer forinton odadobta a fejedelemnek Fogarast s kifutott az országból.

Célját érte Békés; a fejedelem neki ajándékozta Fogarast. Most már Erdély leghatalmasabb nagy ura lett s föltette magában: "A fejedelmi süveg is enyém lesz egykor."

S majd csak hogy be nem teljesedett. Békés éppen a prágai udvarnál mulatott, mikor János Zsigmond meghalt 1571-ben s öt ajánlta halálos ágyán utódjának. Annyira szerette.

Váltott lovakon sietett haza Prágából, de akkorra már meg volt választva az új fejedelem: Báthory István. Bevette magát most Fogarasra s mint egy kis király, packázott a fejedelemmel, és pártot gyűjtött.

A fejedelem mindenféleképp próbálta hűségre bírni a pártost, de Békés egyre dacolt, míg végre Bánffy György vezérlete alatt sereget küldött Báthory Fogaras ellen. Tizenkilenc napig tartott a kemény ostrom, de most az egyszer sikerrel - mert Fogaras inogni kezdett s maga Békés is csak éjjel tudott elmenekülni, posztóba bevont patájú gyors lovakon.

A szekéren, amelyet a négy ló nesztelenül húzott, egy nagy hordót szállítottak. Abban a hordóban kuksolt beszegezve Békés Gáspár, a trónkövetelő.

Kifutott Prágába, de nemsokára visszatért még egyszer, gyűjtött sereggel, azonban Kerelő-Szent-Pálnál csatát veszített.

Így jutott Fogaras a fejedelmek birtokába s maradt is véges-végig, t. i. II. Apaffy Mihály haláláig. De csakis fejedelmeknek való birtok volt az. Magányos úri ember kezében valóságos átok; harminchárom mérföldnyi területével könnyen kísértetbe hozta az embert, hogy valami egyébnek kívánkozzék, mint a kis erdélyi udvar egyik alázatos csillagának.

A telhetetlen vakmerő emberre mai napig azt mondják Erdélyben:

- Hová megy ő kelme? Kerelő-Szent-Pálra!

Mikszáth Kálmán

MEK-02184

Magyarország lovagvái / Mikszáth Kálmán ; illusztrátor Abonyi Zoltán

elbeszélés(ek), anekdota(k) ; magyar

Rajzokkal illusztrált.

eredeti kiadvány: Magyarország lovagvái / Mikszáth Kálmán ; Abonyi Zoltán rajzaival

[Budapest] : Fiesta : Saxum, 1996

ISBN 963 8133 56 2

*Klasszikus magyar irodalom
magyar irodalom, várak, 19-20. sz.*

MEK-be került: 2004-11-09

URL: <http://mek.oszk.hu/02100/02184>

Marschalkó Lajos

Vallomás

Egy szót szeretnék csak kimondani
Mint még nem mondta soha, senki más,
Hogy benne égjen, forrjon lángolón
Minden vágyam, mint vad villámcsapás
Hogy érezz benne érzést, égetőt,
Mit hoztam hozzád annyi sorson át
S ez zengjen, zúgjon, mintha szélvihar
Búgat egy roppant égi orgonát.

Egy szót szeretnék csak kimondani,
Mint még nem mondta senki, senki se,
Hogy több legyen, mint én s az életem,
Szébb, mint megannyi tündérszép mese.
Ezernyi őszám lobbant véreként
Égesse, mint a billyog lelkedet,
Legyen tűzcsóva, melynek fényinél
Igaz magam, majd érted s megleled.

Egy szót szeretnék csak kimondani,
Úgy, mint nem mondta soha senki más,
Hogy benne zengjen minden esküvés,
Alázat, hit, vagy szentelt fogadás,
Egy szó legyen, de mint kohóba láng
Lobogja szívek forró, vad dalát,
S acélba égve, mint örök kapocs,
Hozzám szorítson minden sorson át.

Egy szót szeretnék csak kimondani,
Mint még nem mondta soha, senki más,
De lásd a szívem, ajkam tétova,
Megülte szörnyű idegen varázs.
Ember vagyok, nem büszke Óceán,
Nem szélvihar, se tűz, se égi fény,
Nem esti szellő, nem is holdsugár,
Erőm, a szívem gyatra és szegény.

Egy szót szeretnék csak kimondani,
Mint még nem mondta senki, senki más,
Hogy benne titkok néma éjjelén,
Álom ha tárul a szívembe láss!
De nem lehet! Szívemre két szemed
Igézte ont le bűvös titkú leplet
S dadogva, mint a gyermek, halk imát,
Súgom füledbe: Kedvesem szeretlek!.

A zene hatalma

A jó zene táncra kéri fel a lelked. Először a ritmus csak incselkedik veled, hogy felkeltse érdeklődésedet, később megpróbál a lelkedbe behatolni. Te elfogadod a felkérést. Először lassú forgással ismerkedik a tempóddal, hogy magához édesgessen. Néhány zsongító zengő-bongó ritmusváltással megfigyeli tudod-e követni. Ha igen, hirtelen felgyorsítja a tempót. Most már nincs menekvés, elkezd repíteni. A lábad már nem éri a földet, de a sebesség már szédületes, a ritmus szinte követhetetlen. Fájdalommal és örömmel vegyesen érzed a megtisztulást. A ritmus hirtelen csökken, feloldó motívumok következnek. Előkészíti leszállásod a földre.

Egy lány dallam még, amire ráhuppansz a földön ez egyben a búcsúzás is. S te ott fekszel boldogan és tisztán. A zene azért hasznos az emberiség számára, mert általa megismeri az isteni harmóniát.

Fenyvesi Miklós

Nemes Nagy Ágnes: Lélegzet

Ne hagyj el engem, levegő,
engedj nagyot lélegzenem,
angyalruhák lobogjanak
mellkasomban ezüstösen,
akár a röntgenképeken.

Egy ezüstnyárfát adj nekem,
arcom a rezgő lombba nyújtva
hadd fűjjam rá lélegzetem,
s ő fűjja vissza szüntelen
új, szennyezetlen életem,
mig kettőnk arca közt lebeg
a lélegzetnyi végtelen.

A NEMZETI NYELVŰ KÖNYVNYOMTATÁS

A reformáció, mely nem mint új hit, hanem mint megtisztított katolikus vallás lépett fel, legszembeütőbben abban különbözött a középkori latin világtól, hogy prédikációkban és vallási iratokban a nép, a nemzet nyelvét tette uralkodóvá, a szentírás szabad olvasását pedig mindenkinek megengedte.

Miután a reformátorok nemzeti nyelven prédikáltak, tanítottak, és a szentírás olvasását ajánlották, szerte Európában tömérdek nemzeti nyelvű káté, prédikációs gyűjtemény, bibliafordítás és grammatika jelent meg.

"Azki Sidoul és Görögül es vigre Diákul
Szol vala righen, szol neked az itt Mag'arul.
Minden nipek az ü n'elwin..."

(Sylvester Újtestamentum-fordításának ajánlásából.)

A nemzeti nyelvű szövegek terjesztéséhez nyomda kellett, a prédikátorokat tehát nyomon követte a sajtó.

Az új nemzeti irány könyvmorfológiai következményekkel járt. A nemzeti nyelvek, a magyar, szlovák, lengyel és más nyelvek hangjait érzékeltető betűkre lett szükség.

A betűknek alkalmazkodniuk kell a nyelv hangtani alkatához. Sem az akkori latin, sem az akkori gót típusokban nem voltak meg a magyar nyelv különlegességeinek, az *ö, ü, ly, gy, ny, ty, zs*-hangoknak, valamint a magánhangzók árnyalatainak, az *a* és *á*, *e* és *é* közti különbségeknek kifejezésére szolgáló jelek. Mennyi baj volt már Hess és Thuróczi krónikáiban a magyar nevekkal, milyen körülményesen jelölték az említett hangokat a magyar kéziratokban, s mennyit bosszankodhatott Sylvester, mikor Krakkóban Hegendorf és Heyden Sebald nyelvkönyveinek sajtó alá rendezésekor ezek magyar szövegét idegen nyelvekhez készült betűkészlettel kellett szedtetnie.

A magyar nyomdászoknak mindenekelőtt a megfelelő magyar betűket kellett megteremteniök. Ékezetekkel oldották meg problémájukat, mégpedig, mint a kezdeményezők szokták, erős túlzások közt. Magánhangzók és alacsony kisbetűvel írt mássalhangzók fölé, hosszú, illetőleg magas mássalhangzó-betűk felső szára mellé rakott apró éles, tompa, rézsútos, ferde egyenes vonalakkal, félkörökkel, kis karikákkal jelölték a különleges hangot. Csodálatosan gazdag ábécé keletkezett. Ma 35 egyszerű kisbetűnk van; a XVI. századi magyar nyomtatványokban Trócsányi Zoltán 114 különféle egyszerű kisbetűt számlált össze. Ma az *a* és *á* hangra 2 kisbetűnk van; Sárvár-Újszigeten 11-féle volt: egy ékezet nélküli és 10 különféle ékezetes. Mindegyik az *a-á*-nak más-más árnyalatát jelölte. Hasonlóképpen volt 11-féle kis *e*, 10-féle *i*, 5-féle *n*, 6-féle *o*, 15-féle *ö*, 15-féle *u-ü* és 3-féle *v*, mert a *v-t* a latin hagyományoknak megfelelően adott körülmények közt *u*-nak s nálunk emellett *ü*-nek is lehetett olvasni.

Míg mai 35 kisbetűnk közt csak 12 ékezett akad (közéjük számítva a *j-t* is) a XVI. század 24 ékezetlennel szemben 90 ékezetet ismert. Nemcsak a magánhangzók, hanem valamennyi mássalhangzónak is volt ékezett alakja.

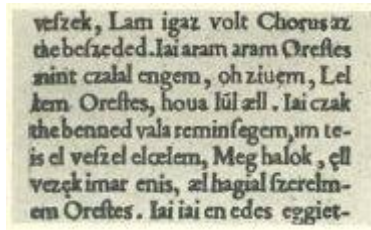
A gyakorlat azonban nem egyöntetű. Krakkóban 1533-ban Komjáthy Benedek és 1536-ban Gálszécsi István könyveikben ugyanúgy kettősbetűvel fejezték ki a *gy, ly, ny* hangokat, mint mi, az utánuk következő Sylvester viszont következetesen, elvszerűen egyszerű, de ékezett betűvel írta őket.

Az ékezési rendszer, mely csak a kisbetűkre vonatkozott, a nagyokra nem (a nagyokban változatlanul megmaradtak a régi latin *capitalis*ok mellett), igen éles fülről, finom hallásról tanúskodik. Ma ugyan nem lehetünk biztosak abban, hogy akkor miként hangzottak az egyes hangok - hogy valóban volt-e 11-féle *a* -, de annyit megállapíthatunk, hogy a tudós nyomdászok betűhasználata következetes és céltudatos. Náluk nincs tapogatózás. Határozott elveket követnek. Nem tudjuk, mikor jelent meg Dévai Bíró Mátyás Orthographia Ungaricájának elveszett első kiadása (vita tárgya, hogy Újszigeten-e vagy Krakkóban, az 1530-as vagy az 1540-es években-e), de kétségtelen, hogy Sylvester, aki Dévaival Krakkóban is, Wittenbergben is, Újszigeten is együtt volt, az *ö* - későbbi kiadásaiból ismert - rendszerét követte. Szláv minták után indultak. Sylvester a *cs-t* lengyelesen *cz*-nek írta (ez az egyetlen kettősbetűje), egyébként Dévaival együtt a Husz-féle cseh helyesírási reform hatása alatt állt. Innen származnak az *n, g, l* fölé rakott diakritikus jelek, vagy a hosszú magánhangzók, a rövidektől tört tompa ékezettel való megkülönböztetése.

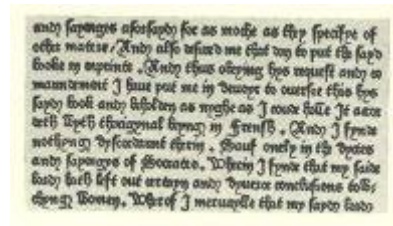
A vándornomdászok közül csak a magas műveltségűek, egyetemet végzetek, mint Huszár és Bornemisza, következetesek. A mesteremberek nem. Talán azért nem, mert túlnyomórészt nem magyar származásúak. A fülük nem foghatta fel azokat a finomságokat, melyek magyar embereknek természetesek. Náluk az ékezethasználat ingadozik. Trócsányi Zoltán hálás feladatra vállalkozott, amikor a változatok alapján kulcsot dolgozott ki a keltezetlen és helyjelölés nélküli kiadványok és töredékek meghatározására. Fogas kérdés volt az is, melyik betűfaj felel meg leginkább a magyarnak: a gót vagy a latin? Az első ősnomdászok a latin szövegeket is gót betűvel szedték. A subiaciói és római ősnomdászok a humanista írást utánzó antiquát hozták divatba. Hamarosan ez lett a klasszikus latin, valamint az olasz nyelvű szövegek típusa, míg a latin egyházi (bibliai és liturgikus) könyveket továbbra is a merev régi gót, a tudományos munkákat a már kerekdedebb újgót rotunda, s a nemzeti (német, francia, spanyol, angol) nyelvű műveket a cikornyás, de lényegében szintén gót bastarda-típusban tették közzé. Lassan-lassan a nem klasszikus latin könyvekben is terjedni kezdett az antiqua. Például Hess András Budán, tekintettel Mátyás király és udvara humanista ízlésére, antiquában nyomatta Chronica Hungarorumát. Északabbra illet még nem volt szabad. A 15 évvel később Brünnsben és Augsburgban megjelent Thuróczi-krónika kiadások típusa még a gót rotunda.

A századforduló táján az antiquát és ennek válfaját, a kurzívát, Aldus Manutius népszerűsítette. De 1530-ig nemzeti nyelvű szövegekben továbbra is gót típusokat használtak. Párizsban Estienne kezdte a francia könyveket latin betűkkel nyomtatni. Vele szinte egy időben, 1533-ban Krakkóban (Komjáthy Szent Pál-fordítása) és 1536-ban Bécsben (Pesti Gábor Újtestamentum- és Aesopus-fordítása) már magyar művek is latin betűkkel jelentek meg, noha a magyar nyelv különleges nyomdai követelményeinek a latin típus sem felelt meg jobban a gótnál. A reformáció azonban már megingatta azt a hagyományt, hogy latin betűvel csak latin klasszikus és olasz írásokat szabad szedni.

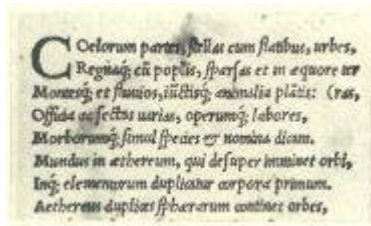
Nyomdabetűk a XVI. század első felében

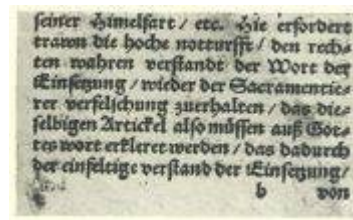
a. Antiqua

d. Bastarda

b. Kurziva

e. Fraktúra

c. Rotunda

Az áttérés ezúttal is fokozatosan történt meg. Újszigen Sylvesterék a magyar szövegekhez még gótikus hangulatú betűket metszettek. Nem régi, szigorú gót típusokat, nem is bastardát s nem is a gót betű renaissance változatát, a fraktúrt, hanem apró, karcsú, tört sarkú betűket, melyeknek éppen tört sarkuk adja meg a gótikus jelleget. Csak fejezetkezdő, afféle iniciálé jellegű nagybetűkben használtak latin capitalisokat.

Az antiqua és a fraktúr közti ingadozásnak tíz évvel később Heltai Gáspár vetett véget. Volt ugyan fraktúr-készlete is, de azt kizárólag két német nyelvű könyvecskéjében használta. A magyarhoz mindenkor antiquát választott, s miután igen sokat nyomtatott magyarul, s a kiadványai népszerűségük folytán az egész országban elterjedtek, a latin típus lett a mindenhol megszokott magyar betű. Az utána következő nyomdászok nem is használtak mást.

Horváth János a reformáció kora magyar irodalmának történetében a humanista szellem diadalát látja ebben. Feltűnő, hogy ugyanakkor a hazai nem-magyar nyelvekben ez a szellem nem győzedelmeskedett. Felső-Magyarországon a szlovák könyveket még a XVII. században is fraktúrral, illetőleg ún. schwabachi típusal nyomtatták, Erdélyben pedig a román nyelvűek cirillbetűsek.

A nemzeti nyelven való nyomtatás megteremtette a magyar helyesírást. További folyamatként az írók vidékenként eltérő nyelvjárása a nyomtatásban átalakult egységes irodalmi nyelvvé. Élő beszédben tovább élhetett a megszokott kiejtés, az ízés meg özés, de nyomtatásban eltűnik.

Trócsányi Zoltán irodalmi nyelvünk születési évét az 1590. évet jelöli meg. Ekkor jelent meg *Károli Gáspár bibliafordítása*, a következő emberöltő legolvasottabb könyve. Ezentúl író és nyomdász nem azzal a hangzójelzéssel jegyezte le a szavakat, amellyel kiejtette, hanem úgy, ahogy a nyomdai helyesírás megkívánta.

Erre az útra a fejlődést ismét Heltai Gáspár terelte. Amikor minden iskolának még saját helyesírása volt, ő írásai népszerűségével, kiadványai sokaságával és elterjedtségével, főleg pedig korrektori erőszakosságával fokozatosan háttérbe szorította a különcködést. Gondosan ügyelt az egyöntetűsége, s a maga helyesírási elveit nyomdájára szerzőire rákényszerítette. A hozzá kiadásra benyújtott kéziratokat oly önkényesen javította át, hogy az utókor ferdítőnek, hamisítónak nevezte. Erdemes összehasonlítani Dávid Ferenc Kolozsvárt megjelent műveit azokkal, melyeket Gyulaféhérvárt nyomtattak. Mintha nem ugyanaz a szerző írta volna őket. Melius debreceni kiadásai is más nyelvjárásbeli és más helyesírásúak, mint ugyane szerző Kolozsvárt Heltainál megjelent írásai.

Vele szemben, miként Trócsányi Zoltán bemutatta, Hoffhalter Rudolf alsó-lendvai nyomtatványainak más a helyesírása, mint ugyane nyomdász váradi kiadványainak. Nem voltak kialakult nyelvészeti elvei. A hozzá nyomtatásra beadott kéziratokat úgy szedette, ahogy hozzá kerültek.

De aztán Heltai hatása mindinkább érvényesült. Először Bornemisza, a század Heltai mellett legtermékenyebb és legerősebben ható nyomdásza vette át kolozsvári kartársa helyesírását. A *k-t* szó közepén *ő* is *k*-val, szó végén *c*-vel szedette; az *u*-t és *v*-t szó elején *v*-vel, szó közepén *u*-val írta; az *ő*-t az *o* fölé rakott kis félkörrel jelölte; a *c*-hangot mindketten - már nem lengyelesen, hanem németesen - *tz*-vel nyomtatják. Ők rögzítették véglegesen, immár kettős betűkkel, a *sz*, *ty*, *gy*, *ny*, *ly* hangokat. Ebben ma is követjük őket.

A Heltai-féle helyesírást Bornemisztól átvette annak volt segéde, Mantskovit Farinola Bálint, aki Vizsolyban a Károli-bibliát kiadta. Ettől kezdve a református nyomdákban megállapodott a helyesírás, s miután a XVII. században a katolikus nagyszombati nyomda is fokozatosan erre az útra tért, nyelvünk és helyesírásunk lényegében egységesen fejlődött tovább arra a színvonalra, melyen ma van.

Fitz József

HATÁRTALAN KÖLTÉSZET: IV. KÁRPÁT-MEDENCEI AMATŐR VERSÍRÓ PÁLYÁZAT

A Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégiumi Igazgatósága Kazinczy Ferenc születésének 250. évfordulója, valamint Radnóti Miklós születésének 100. évfordulója alkalmából, a Magyar Költészet Napjának tiszteletére versíró pályázatot hirdet.

A pályázat célja, hogy felhívja az ifjúság figyelmét a magyar nyelv szépségére. A kor, melyben élünk és az egységes Európa megkívánja az idegen nyelvek ismeretét, elsajátítását, ennek ellenére oda kell figyelni nyelvi örökségünk megőrzésére, a magyar nyelv kifejezőképességének sokszínűségére.

A pályázatra szerzőnként maximum 5 vers küldhető be, terjedelmi korlát, tematikai megkötöttség nélkül. A pályázathoz kérjük mellékelni a pályázó adatait: nevét, címét, életkorát, foglalkozását, elérhetőségeit.

A határidőre beérkezett verseket szakmai zsűri bírálja el, a legjobb művek alkotóit értékes jutalomban valamint a Szakkollégium honlapján publikálási lehetőségben részesítjük.

Kiíró: Hallgatói Önkormányzat
Pályázat címe: „Határtalan költészet”

Pályázhatnak a Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium hallgatói és más, határon túli diákok, 14 és 30 év között.
A pályamunkák az alábbi elektromos címre küldendők:
versiras@mad.hu

A beérkezési határidő lejárata: 2009. április 20.
Ünnepélyes eredményhirdetés: 2009. április 29-én, melyre a nyerteseket és a díjazottakat külön értesítésben meghívjuk.

Budapest, 2009. március 24.

Fejes István, szakkollégiumi igazgató

Teltházás könyv- és honlap-bemutató rendezvényt tartott a Kráter a Magyar Írószövetség Székházában

A Kráter a Magyar Írószövetségben 2009. március 3.

Március 3-án este 6 órakor a Kráter Kiadó idei első kötetének bemutatóján megtelt az Írószövetség nagyterme. *Pomogáts Bélával* – az *Üdvözlégy, Szabadság!* című könyv szerzőjével – Kovács Attila Zoltán kiadói főszerkesztő beszélgetett. „*A négykötetesre tervezett sorozat első darabjának amellelt, hogy a második bécsi döntés irodalmi reflexiója, politikai és történelmi vetülete is van.*” – hallhattuk a főszerkesztő méltatásában. Éppen ezért méltó, hogy a Kráter Kiadó tudhatja könyvei között a közismert irodalomtörténész munkáját. A könyvbemutató után a Kráter Műhely Egyesület elnökével 58. születésnapja alkalmából *Ortutay Mária*, író-újságíró beszélgetett. Turcsány Péter pályafutása során mindig is annak a nemzedéknek egyik vezéralakja volt, melyről elmondta: „*Egyszerre voltunk kokárdás hazafik és hosszúhajú európaiak, és egyszerre akartuk felébreszteni a kortársainkat itthon és az egész világon.*” Turcsány Péter mindmáig megőrizte ezt a céltudatosságot, és állandó tenni akarást, sőt azóta már nemcsak saját nemzedékének, de a fiatalabbaknak is irányt mutató, lázadásra hívó írója lett. A beszélgetést követően a Kölcsey-díjas költő ünnepélyes keretek között mutatta be születésnapjára elkészült személyes honlapját. A hivatalos programok után, állófogadás keretében kötetlen beszélgetésre, találkozásra, kézfogásokra nyílt lehetőség olyan vendégekkel, mint Czigány Lóránt, Kabdebó Lóránt, Ferenczi László, Tóth Éva.

KAKAS MÁRTON NAPTÁRA

**Okos emberek számára
való kalendárium
1859**

Pest, 1858

Hogy szedte rá a szász fuvarost az örmény

Egyszer fuvarosra volt szüksége a szászvárosi örmény boltosnak, odahívta két furmányost. Az ajtóban mind a kettő összebeszélte, hogy egyik se kérjen kevesebbet, mint a másik s egyik se engedjen belőle. Úgy tettek.

Volt az örménynek egy fortélyos kulacsa, melynek belseje kétfelé volt osztva, úgy hogyha az ember a száján egyet csavarintott, tetszés szerint vizet vagy bort itathatott belőle.

Mikor látta, hogy nem boldogul a furmányosaival, elővette a kulacsát, megkínálta vele az egyiket.

Vigyorogva vágott az a másik a szemibe, mintha mondaná: borát megisszuk, de nem engedünk.

Nagyot húzott a szász a kulacsból, tetszett neki. Vette a nyaka a jóféle somlait hosszú kortyokban. „Igen jó bor” – mondá.

Ekkor egyet fordított rajta az örmény, mintha száját törülné meg a kulacsnak, pedig a nyakát csavarta el, s a másiknak nyújtá.

Nagyot lélegzett a szász, s a szájához tette a kulacsot, és egy rettentőt nyakalt a legrosszabb vasízú, salítromszagú kútvízből, aminőt csak ingyen kapni lehet valahol.

Mérgesen kapta le a szájáról a kulacsot, de nem mert szólni, csak a háta mögött mutogatta az öklét a pajtása felé.

Az örmény nem tudott alkudni velök, s elereszté őket.

Amint kiléptek, nekiesik egyik a másiknak: „hát te mért mondtad, hogy bort ittál? mikor abban a legcudarabb kútvíz volt”.

– Nincsen eszed. Bor volt az, mégpedig igen jó.

Mind a kettő érezve állításainak igazságát, s azt véelve, hogy a másik lúddá akarja tenni, addig allegáltak, míg utóbb is ököltre került a dolog, aholis midőn eldögönyözték volna egymást, visszajöttek, kiki a markában hozva a maga bevert orrát, s elkezdtek dacból egymásra licitálni lefelé. Utoljára kettő közül a mérgesebbik ingyen vállalta el a kívánt szolgálatot, hogy a pajtását megtruccolja.

Rövidet húzott

Úr: No Jancsi, eszerint megalkudtunk volna, két pengővel több bért kapsz havonkint; hanem azt még egyszer mondom, hogy azután úgy legyen, amint megállapodtunk: mikor én be vagyok kapva, akkor neked nem szabad berúgnod, különben visszamegyünk a régi bérré; de akkor ihatol, amennyi beléd fér, mikor én józan vagyok.

Kocsis (két hónap múlva): Tens uram, jelentem ássan, fölmondom a szolgálatot.

Úr: Hát miért, édes szógám? mi a baj, tán rossz a koszt, vagy a szakácsné gorombáskodott veled?!

Kocsis: Nem a, tens uram; hanem így nem tudom tovább kiállni, nagyon rövidet húztam az alkudozásakor, már két hónapja, hogy újra szegődtem, s még egyszer sem ihattam le magamat.

Jókai Mór

Buzogány Árpád

Az út, amit megjárunk

A gagy falutalálkozóra

Ha már elfogy az út előlünk,
ha nem tudjuk, merre van előre,
ha már a májusi szikrázó fénytől
se kapunk jártányi erőre,

ha már botokká válnak
körülettünk a zsenge ágak,
vadak lesnek ránk s minden
tüske csak visszafelé rángat;

ha a csillagokat is ellopják tőlünk
s a kenyeret kezünkből kiragadják -
csak a gondolat maradjon friss,
mint bolyban a szorgalmas hangyák.

Mert ha szólni tudunk még,
nem maradtunk szegények;
itt az is kincs, ha felhangzik
anyánk nyelvén egy ének ...

Majd csak a remény marad meg
s mellette mindennapi jármunk,
de ünnep az, ha kimondhatjuk
valamelyik gyönyörű álmunk

szabadságról és szeretetről
s aztán nagyot hallgatunk, mint a vének;
de az is ajándék, ha ezzel
legalább holnapig élek -

s ha a remény is már elhagy,
- nem simogatnak, nem vesznek ölbe -
a legszebb vágyakkal együtt zuhanunk
az anyanyelvből - az anyaföldbe.

Gagy, 1991 májusa

A Magyar Irodalmi Hírlevelet szerkeszti: Fenyvesi Miklós

Irodalommal egy szebb és jobb magyar jövőért !

E-mail: miklos.fenyvesi@fibermail.hu